

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕГУЛЯТОРНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ОБСЛУГОВУЮЧОЇ КООПЕРАЦІЇ

І. О. Соловйов, д. е. н., професор
Херсонський державний аграрний університет

Розглянуто і проаналізовано сучасний стан сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в Україні. Запропоновано та обґрунтовано комплекс заходів, спрямованих на посилення впливу держави на процеси розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації.

Розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації є одним з пріоритетних напрямків державної аграрної політики. Це обумовлено тим що сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи (СОК) можна розглядати як спосіб економічного самозахисту сільськогосподарських товаровиробників на основі об'єднання їх зусиль і ресурсів з метою зменшення виробничих витрат. Така форма кооперативних відносин дозволяє товаровиробникам брати участь у формуванні доданої вартості на всіх стадіях процесу «виробництво-розподіл (збут) – споживання».

Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи мають повною мірою замінити і поповнити сервісні послуги в умовах, коли держава поступово відходить від таких функцій, як заготівля, збут та переробка сільськогосподарської продукції, забезпечення виробників матеріально-технічними засобами, падіння обсягів виробництва технічних і технологічних послуг, створення та підтримка виробничої інфраструктури тощо. Найбільш ефективним буде створення товаровиробниками повністю ними контрольованих кооперативних організацій, так як діючи на ринку відокремлено, вони не мають реальної перспективи.

Провідні вчені-економісти С. Бабенко, В. Гончаренко, Ф. Горбонос В. Зіновчук, М. Малік, Л. Молдаван, О. Нечепоренко, Т. Ожелевська, І. Онопрієнко, А. Пантелеймоненко, Г. Черевко, Ю. Ушкаренко та ін. неодноразово звертали увагу на питання розвитку теорії кооперації, узагальнення світового досвіду кооперативного руху, кооперативного маркетингу, економічного механізму функціонування кооперативів.

В той же час потребують подальшого вивчення питання меж і послідовності застосування важелів та інструментів державного регулювання у сфері розвитку СОК.

Мета дослідження – запропонувати та обґрунтувати технології державної регуляторної політики щодо розвитку СОК.

Кооператив, за визначенням Зіновчука В. В., – це асоціація осіб, добровільно об'єднаних для досягнення спільної мети шляхом створення підприємства, забезпеченого необхідним капіталом із пайових внесків кожного, хто погодився справедливо нести долю ризику і отримувати відповідну долю прибутку даного підприємства, а також брати активну участь в його функціонуванні [2, с. 18].

Кооперація в сільському господарстві виконує подвійну функцію – економічну і соціальну. На основі об'єднання зусиль товаровиробників створюються умови для більш ефективного і стабільного виробництва, оскільки об'єднання виробничого потенціалу підвищує рівень виробництва, зменшує ризик, характерний для сільськогосподарського виробництва [1].

Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація в контексті даного дослідження розуміється як сукупність специфічних організацій сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Розвиток СОК передбачає кількісні та якісні зміни в межах цієї сукупності й характеризується змінами таких показників, як кількість кооперативів, обсяг послуг, чисельність їх членів та ін.

Досліджуючи динаміку кількості СОК, слід зазначити, що з 2001 р. до 2004 р. мала місце тенденція збільшення їх кількості (середній щорічний темп зростання становив 128%). З 2004 р. до 2008 р. спостерігалась тенденція зменшення їх кількості (у середньому на 18,6% щорічно), у 2009 р. кількість СОК почала збільшуватись (на 30% порівняно з 2008 р.) і склала 645 одиниць на кінець року. Найбільшою кількістю таких кооперативів була в 2004р. – 1127 од, найменшою – в 2008 р. – 469 од.

11 лютого 2009 р. Кабінетом Міністрів України схвалено концепцію Державної цільової програми розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 р. (затверджено Постановою Кабінету Міністрів України № 557 від 3 червня 2009 р.). Згідно з нею, важливим напрямом розбудови економіки аграрного сектора країни було визнано необхідність розвитку сільськогосподарської кооперації. Важливість державної підтримки щодо розвитку кооперативного руху зумовлюється тим, що процес створення сільськогосподарських кооперативів загальмувався. Вищезгаданою концепцією ставляться цілі: створити до 2015 р. не менше 10 тис. сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів; організувати понад 1 тис. додаткових робочих місць; відповідними діями спонукати до зростання сільськогосподарського виробництва в 1,6 рази до 2015 р.

Цією концепцією передбачається до 2015 р. з Державного бюджету України на стимулювання розвитку кооперативного руху виділити 7,2 млрд грн.

У 2011 р. було виділено кошти на державну фінансову підтримку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів для придбання сільськогосподарської техніки та/або технологічного обладнання. Фінансова підтримка надавалася кооперативу в розмірі 90 % вартості зазначених техніки та/або обладнання за умови попередньої оплати кооперативом постачальнику не менш як 10 % їх вартості [3].

Відповідно до Державної цільової економічної програми підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 р. у 2009 р. із державного бюджету на фінансову підтримку СОК планувалося виділити 90 млн грн, у 2010 р. – 632,7 млн грн, у 2011 р. – 1630 млн грн у 2012 р. – 1300,9 млн грн. Насправді очікування кооператорів не справдилися. Фактично фінансування провидилося в обсягах 30–50 % від запланованого.

19 лютого 2013 р. на колегії Мінагрополітики були оприлюднені результати анкетування голів сільських і селищних рад щодо їх бачення проблеми розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. 9035 з них (83,4% респондентів) вважають перспективним створення обслуговуючих кооперативів на селі, а 2399 керівників сільських і селищних рад (22,1% респондентів) – виробничих кооперативів.

Між виробничими і обслуговуючими кооперативами є суттєва різниця, якщо перші – це прототипи колективних господарств, то другі – об'єднання незалежних виробників. Тому переваги, які надаються обслуговуючим кооперативам, є ознакою, що повернення до колгоспів не відбудеться.

Крім того, на думку голів сільських і селищних рад, в Україні необхідно утворити 17994 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Станом на 1 січня 2012 р. в Україні нараховувалось 28450 сільських населених пунктів й 885 селищ міського типу, а кількість сільських рад складала 10278. Тобто голови сільських і селищних рад бажають створити обслуговуючі кооперативи в кожному двох із трьох сільських населених пунктах.

Бажання мати по кооперативу в кожному селі можна зрозуміти. Сільські голови сподіваються, що кооперативи допоможуть дрібним виробникам вирішувати проблеми збуту надлишків продукції, її переробки, закупівлі матеріально-технічних ресурсів тощо. Однак, зовсім не обов'язково створювати окремі юридичні особи в кожному селі. Один й той же кооператив може працювати на більшій території, ніж територія однієї сільської ради.

Опитування виявило ще два цікавих факти. На думку респондентів, для розвитку кооперації найважливішими факторами є пільговий режим оподаткування (68% респондентів) та пільгові кредити/компенсація відсоткової ставки за кредитами (61% опитаних). За напрямками діяльності обслуговуючих кооперативів респонденти визначили найбільш пріоритетними заготівлю молока, а також вирощування та зберігання зернових.

Необхідно відзначити, що дотепер визначальним чинником розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в Україні є регуляторний вплив держави (активна державна підтримка розвитку цього виду кооперації у 2009 р. викликала тридцятивідсоткове зростання кількості СОК за 2010–2012 рр.).

Учені запропонували та обґрунтували такі основні методи державного регулювання розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації, як правові (розробка прийняття та вдосконалення нормативно-правових актів щодо кооперативних відносин), економічні (надання податкових пільг, державних субсидій, компенсацій, доплат тощо), організаційні (різні форми навчання зацікавлених осіб, розроблення та реалізація цільових програм та ін.), інформаційні (висвітлення у ЗМІ ідей, суті та переваг таких кооперативів, поширення передового досвіду їхньої організації, проведення щорічного моніторингу їх діяльності та ін.). У публікаціях вітчизняних учених і авторських дослідженнях розглянуто складові комплексного механізму державного регулювання розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації, проте бракує наукових розробок щодо технології застосування інструментів державного регулювання, які є складовими цього механізму). Як наслідок, практичне застосування запропонованих засобів державного регулювання є нерезультативним і призводить до нових суперечностей.

Можна вказати на такі проблеми державного регулювання розвитку обслуговуючої кооперації:

1. Неузгодженість Законів України «Про сільськогосподарську кооперацію», «Про кооперацію», «Про оподаткування прибутку підприємств» та ін. щодо особливостей і характеру діяльності СОК. Хоча, необхідно зауважити, що законопроект «Про внесення змін до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» ліквідував деякі суперечливі моменти.

2. Викривлення основ діяльності СОК, створення «псевдокооперативів», збирання необ'єктивної і надання недостовірної інформації та ін.

Технологію державного регулювання розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації доцільно розглядати як спосіб поєднання та послідовність застосування методів, засобів та інструментів державного впливу на основі сукупності певних принципів державного регулювання, що забезпечуватиме досягнення поставленої мети. Проте виявилось, що ці цифри були значно завищеними.

Для досягнення поставленої мети – створення умов для збільшення кількості СОК та обсягів їх діяльності на середньострокову перспективу, необхідно запровадити імплементацію комплексу заходів, спрямованих на регулювання розвитку СОК.

На першому етапі передбачено введення у програми підготовки фахівців для аграрної сфери курсів щодо основ та організації діяльності СОК, обліку та аудиту діяльності СОК, їх оподаткування, кооперативного маркетингу тощо.

На другому етапі розробляється програма та інструментарій державного статистичного спостереження щодо діяльності СОК. На цьому етапі також необхідно розробити та затвердити форми фінансової звітності з урахуванням специфіки діяльності цих організацій.

На третьому етапі організовується моніторинг діяльності створених і функціонуючих СОК. При цьому необхідно використовувати наступні індикатори: кількість СОК; загальна кількість їх членів, частка ринку у визначеному сегменті, товарообіг, товарообіг у середньому на кооператив, кількість зайнятих тощо. Це дозволить результативно відстежувати внутрішні зміни в досліджуваному явищі, реакцію на ринкові та державні регулятори.

На четвертому етапі вносяться зміни до нормативно-правових актів, що регулюють діяльність СОК.

На сьогодні діяльності кооперативів безпосередньо стосуються два Закони України, три Кодекси, п'ять постанов і три розпорядження Кабінету Міністрів України, 10 наказів Міністерства аграрної політики та продовольства України.

Необхідно законодавчо обмежити участь юридичних осіб і тих фізичних осіб, які не пов'язані з аграрним сектором у сільськогосподарських підприємствах, що створить умови для становлення селянина-власника і забезпечить отримання державної допомоги саме селянами. Така поправка позитивно вплине на розвиток кооперативної діяльності в аграрному секторі економіки.

Надалі передбачається створення на державному рівні електронної системи інформаційного супроводження кооперативної

діяльності та наукових досліджень у сфері кооперативних відносин, що дозволить зацікавленим особам вчасно отримувати інформацію та обґрунтовано коригувати управлінські рішення щодо СОК. Навчання державних службовців і посадових осіб органів місцевого самоврядування також є важливою умовою розвитку кооперації взагалі і сільськогосподарської обслуговуючої зокрема. Насамкінець створюється інформаційне підґрунтя для підвищення активності сільськогосподарських товаровиробників щодо кооперативної діяльності.

Слід передбачити можливість надання сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам державної фінансової допомоги на рівних умовах із сільськогосподарськими товаровиробниками. Мається на увазі надання СОК часткової компенсації вартості складної сільськогосподарської техніки та ін. Логічним завершенням наведених дій є проведення моніторингу діяльності СОК та активності потенційних їх членів на місцевому рівні та формування пропозицій до стратегії економічного розвитку країни щодо сільськогосподарської обслуговуючої кооперації.

Запропонована технологія державного регулювання розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації описує спосіб функціонування механізму державного регулювання цього явища і послідовність дії інструментів державного впливу. Її реалізація дозволить подолати основні суперечності розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації і підвищить результативність державного регуляторного впливу.

Подальшого розгляду потребують питання розробки та обґрунтування технологій застосування окремих інструментів державного впливу на розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації і технологій регуляторного впливу органів місцевого самоврядування на розвиток цього явища.

Список використаних джерел

1. Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи: практ. посібник / [Р. Блок, В. В. Гончаренко, А. О. Пантелеймоненко та ін.] – К.: Урожай, 2011. – 288 с.
2. Кооперативна ідея у сільському господарстві України і США / В. В. Зіновчук. – К.: Логос, 1996. – 220 с.
3. Акти законодавства у сфері сільськогосподарської обслуговуючої кооперації. – Режим доступу: www/minagro.kiev.ua.